

УДК 330.142.211

О. М. Зборовська,
д. е. н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства,
Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля, м. Дніпропетровськ

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

В статті розглянуті актуальні проблеми процесів відтворення основних засобів промислових підприємств у сучасних умовах розвитку економіки України. Адже Найважливішим елементом виробничого потенціалу будь-якого підприємства є основні засоби. Основні засоби, їх склад та структура, технічний стан, ступінь зношеності грають, істотне значення в організації ефективної діяльності промислового підприємства в умовах ринкової економіки. В даний час для більшості промислових підприємств найбільш важливими стають питання, пов'язані зі збереженням наявного виробничого потенціалу, тобто питання розробки і впровадження малокапіталомістких заходів з метою забезпечення працездатності обладнання. Виникає необхідність оптимізації системи ремонтно-технічного обслуговування обладнання підприємства, так як це найбільш прийнятний варіант досягнення основного завдання процесу відтворення основних засобів в коротко-і середньостроковому періодах в умовах обмеженості інвестиційних ресурсів.

In the article deals with current problems of reproduction processes, plant and equipment of industrial enterprises in the current conditions of the economy of Ukraine. After all, the most important element of the production potential of any enterprise is the basic means. Fixed assets, their composition and structure, technical condition, the degree of wear play an important role in the effective operation of industrial enterprises in a market economy. Currently, most industrial enterprises are the most important issues related to the conservation of existing productive capacity, ie the question of development and implementation low capacity measures to ensure the efficiency of the equipment. There is a need to optimize the system repair and maintenance equipment company since it is the most viable option to achieve the main task of the process of reproduction of fixed assets in the short and medium term in the context of limited investment resources.

Ключові слова: основні засоби, капітал, відтворення, промисловість, амортизація, інвестиції, фактори виробництва.

Keywords: fixed assets, capital, reproduction, processing, depreciation, investments, factors of production.

Постановка проблеми. Інноваційно-орієнтований розвиток промислових підприємств являється передумовою економічного росту будь-якої сучасної країни. Ця обставина потребує інвестиційного забезпечення та державного стимулювання своєчасного оновлення зношених засобів на підприємствах. Тому відтворення основних засобів на сьогоднішній день стало однією з найактуальніших проблем національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми відтворення основних засобів промислових підприємств України присвячені публікації провідних вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як: Т.А. Васильєва, Б.Є. Кваснюк, С.С. Шумська, П.С. Єщенко, Н.Ю. Брюховесцька, В.Г. Андрійчук, Ю.М.Я. Демяненко, П.Т. Саблук та інші.

Вагомий внесок до тенденції відтворювальних процесів та їх удосконалення як у цілому, так і за окремими його елементами розглядалися у публікаціях вчених М.Я. Демяненка, О.М. Шпичака, В.Я. Амбросова, Т.Г. Маренича, Н.В. Куденко, А.Ю. Симонова та інших. Проте не дивлячись на значну кількість наукових праць та істотні досягнення в цій області знань, ряд завдань теоретико-методологічного забезпечення процесу відтворення основного капіталу промислових підприємств розроблено не досить повно, і тому потребує уточнення та розвитку.

Ціль статті полягає в узагальненні та розвитку теоретичних та методологічних основ, а також розробка практичних рекомендацій щодо оптимізації процесів відтворення основних засобів на промислових підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні засоби – це основа виробництва на будь-якому промисловому підприємстві: основні засоби приймають безпосередню участь в процесі перетворення предметів праці в готову продукцію слугує для створення нормальних умов здійснення виробничого процесу а також зберігання та переміщення товарно-матеріальних цінностей.

Відповідно відсутність основних засобів робить неможливим виробництво продукції (робіт, послуг) [1, с.19].

Розглядаючи відтворення основних засобів, необхідно враховувати багатоаспектність поняття «Капітал», який визначається різноманітністю сторін цієї економічної категорії, найважливіші з якої визначені основоположниками класичної економічної теорії: капітал - це фактор виробництва і самозростаюча вартість або вартість, здатна приносити дохід його власникові.

Однак виділяючи особливості капіталу як економічної категорії, можна виділити його двоєдину природу: фізичну, якщо капітал матеріалізований в речовій формі засобів виробництва, і вартісну, якщо він формується як вартість всіх ресурсів підприємства [2, с.13].

Таким чином, двоєдина природа капіталу, що включає об'єктивні властивості основних засобів (функціонувати і відновлюватись), визначається закономірностями його кругообігу. В результаті ці базові властивості служать відправною точкою процесу відтворення основних засобів і знаходять конкретний прояв у їх знеціненні в міру фізичного і морального зносу.

Сутність дослідження полягає у виявленні особливостей відтворення основних засобів на українських промислових підприємствах та розробка пропозицій щодо активізації процесів їх відновлення і оновлення в сучасних умовах. До чинників, які забезпечують супровід відтворювального процесу, відносяться: прийнята на підприємстві амортизаційна політика, порядок вибору стратегії оновлення основних засобів, здатність промислового підприємства підтримувати стійкість економічного розвитку [3, с.98].

Проведемо дослідження відтворення основних засобів з точки зору їх важкооновлюваності. Дану особливість доцільно враховувати при формуванні організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів на промислових підприємствах, взаємозв'язок елементів якого представлена в матричній формі (таблиця 1).

Таблиця 1. Матриця взаємозв'язку елементів організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів машинобудівного підприємства

Підсистеми	Блоки	Методи	Формування (1)	Експлуатація (2)	Оновлення (3)	Вибуття (4)
Функціональна	Організаційний	Планування (П)	П ₁	П ₂	П ₃	П ₄
		Інжиніринг (І)	І ₁	І ₂	І ₃	І ₄
		Логістика (Л)	Л ₁	Л ₂	Л ₃	Л ₄
	Фінансово-економічний	Фінансовий менеджмент (ФМ)	ФМ ₁	ФМ ₂	ФМ ₃	ФМ ₄
		Виробничий менеджмент (ВМ)	ВМ ₁	ВМ ₂	ВМ ₃	ВМ ₄
	Важелі (В)		В 1,2,3,4			
Інструменти (Інс)		Інс 1,2,3,4				
Забезпечення	Ресурсне	Фінансування, кредитування (Ф, К)	Ф, К 1,2,3,4			
	Нормативно-правове	Регулювання (Рег)	Рег ₁	Рег ₂	Рег ₃	Рег ₄
	Обліково-аналітичне	Контролінг (К)	К ₁	К ₂	К ₃	К ₄
		Еккаунтинг (Е)	Е ₁	Е ₂	Е ₃	Е ₄

Організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів на промислових підприємствах сформований: на основі систематизації розрізних елементів і каналів поповнення, відновлення і концентрації капіталу і відносин підприємства із зовнішнім середовищем; як єдиний інтегрований механізм, який служить не тільки цілі об'єднання і взаємозумовленості організаційних та економічних методів, але й зростанню синергетичного ефекту.

У блоках моделі механізму доцільно враховувати методи, застосовувані в процесі відтворення на різних етапах життєвого циклу основних засобів (ОЗ), і їх функціональні завдання. Наприклад, організаційний блок у функціональній підсистемі повинен включати метод планування (заснований на індикативному плануванні): П₁ - планування потреби в ОЗ як у грошових, так і в натуральних показниках, планування способу створення, вибір постачальника, планування способу амортизації; П₂ - планування умов експлуатації об'єктів основних засобів та розробка графіків планових процедур підтримання робочого стану ОЗ, планування показників використання виробничих потужностей; П₃ - планування термінів та джерел оновлення основних засобів по натурально-речовим елементам, планування простого або розширеного відтворення; П₄ - планування способу ліквідації і утилізації основних засобів, використання придатних залишків

У всіх елементах організаційно-економічного механізму промислових підприємств проявляються його особливості: в методах організаційного та економічного впливу та правління ресурсами, напрямі їх використання, наборі економічних важелів, інструментів, регуляторів відтворення основних засобів. Ці регулятори забезпечують поточну діяльність підприємства, але підсилюють відтік фінансових ресурсів з засобів накопичення, необхідних для відтворення основних засобів.

Розбалансованість елементів організаційно-економічного механізму, макроекономічних регуляторів (ціни, дотації, трансферти, податки, кредит, бюджетні інвестиції), недосконалість методів організаційного, економічного впливу та стимулювання кругообігу капіталу не дозволяють промисловим підприємствам злагоджено функціонувати, знижує можливість компенсації витрат і простого відтворення засобів виробництва та інших ресурсів. Виконуючи рамкову функцію, макроекономічні регулятори кількісно обмежують розмір інвестиційних ресурсів, що спрямовуються державою в конкретні сфери для виконання цільової функції накопичення та оновлення основних засобів [4, с. 34-38].

Одним з найважливіших завдань економічної політики підприємства має стати відновлення відтворювальної функції амортизації. До 2010 р. за рахунок коштів нарахованої амортизації було забезпечено відтворення вибулих основних засобів у середньому трохи більше ніж на третину (37,8%). Виявлено, що промислові підприємства, в яких амортизаційні відрахування склали менше 10% від вартості вибулих основних засобів і фондоозброєність яких нижче 2,5 тис. грн., Перевищили критичний рубіж безпеки і незалежності [5, с.44-47].

З урахуванням розглянутих аспектів, для вдосконалення управління відтворювальним процесом і підвищення його ефективності на машинобудівному підприємстві необхідно відновлювати відтворювальну функцію амортизації. Оскільки наявність значної частки внутрішнього обороту виробленої продукції (20 - 30%) не дозволяє машинобудівним підприємствам у повній мірі розташовувати всією сумою нарахованої амортизації для відтворення основних засобів, пропонується методика перенесення всієї суми нарахованої амортизації тільки на собівартість реалізованої продукції. Розрахунок виконується за формулою:

$$СРП = РТ \times (МВ + ВОП + СП + ІВ) + , \quad (1)$$

де СРП - собівартість реалізованої продукції;

РТ - рівень товарності;

МВ - матеріальні витрати;

ВОП - витрати на оплату праці;

СП - соціальні платежі;

ІВ - інші витрати;

А - амортизація;

Кінцева формула для визначення зміни рівня собівартості реалізованої продукції буде мати вигляд:

$$Р_{с.т.п.} = РТ (1 - РА) + , \quad (2)$$

де Р_{с.т.п.} - рівень собівартості товарної продукції;

РА - рівень амортизації.

Застосування даної методики гарантує створення амортизаційного фонду, достатнього для простого відтворення основних засобів.

Крім того, поліпшення використання основних засобів на нирівні підприємства можна досягти шляхом звільнення підприємства від зайвого обладнання, машин та інших основних засобів; своєчасного і якісного проведення планово-попереджувальних ремонтів; підвищення рівня кваліфікації обслуговуючого персоналу; підвищення рівня механізації та автоматизації; впровадження нових технологій [6, с. 86-89]. З урахуванням цього, на промислових підприємствах можна впровадити наступний алгоритм оцінки варіантів оновлення основних засобів по співвідношенню витрат і економічних результатів діяльності підприємства (рис. 1).

Рис. 1. Алгоритм оцінки результативності інвестиційних проектів оновлення основних засобів

ДПР – відображає зміну обсягу виробництва продукції (у вартісному вираженні), яке тягне зміну прибутку підприємства і викликане впливом даного чинника виробництва

Відмінною особливістю представленої моделі є орієнтир не тільки на економічну, але і на сукупну ефективність використання основних засобів, з врахуванням зміни супутніх факторів виробництва - землі і праці, які при придбанні більш досконалих основних засобів будуть затребувані в розширеному масштабі. Ця сума і буде непрямою оцінкою варіантів інвестицій. Проведена оцінка механізму відтворення основних засобів, показала, що великомасштабні проекти в даній області потребують вибору оптимального варіанту для кожного машинобудівного підприємства. Тому представлений на рис. 1 алгоритм оцінки варіантів оновлення основних засобів необхідно застосовувати для виявлення комплексного корисного ефекту від використання придбаних основних засобів. Критерієм оптимальності в запропонованому алгоритмі обраний рівень приросту прибутку на одну гривню капіталовкладень, викликаного зміною структури сполучених факторів (земля і праця) при незнижуваний ефективності використання основних засобів [7, с. 212—216]. Все це, в рамках зазначених взаємозв'язків елементів організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів промислових підприємств, представлених в матричній формі табл. 1, дозволить виділити важелі та функції управління рухом основних засобів, сприятиме координації діяльності всіх підрозділів підприємства і його контрагентів, а також підвищить якість прийнятих рішень по регулюванню відтворювального процесу на окремих його стадіях.

Висновки. Виходячи з аналізу та узагальнення викладених в економічній літературі теоретичних поглядів на використання та відтворення основного капіталу промислових підприємств виявлено, що дані питання вимагають поглибленого вивчення та уточнення окремих економічних категорій і термінів відповідно до вимог ринкової економіки. Виявлено, що сучасному процесу відтворення властиві низькі темпи зростання і уповільнення оновлення основних засобів. Це обумовило зниження ефективності його використання. Доведено, що на промислових підприємствах необхідно створити відповідний механізм, який забезпечить сукупне обрентоване використання зовнішніх і внутрішніх джерел фінансування оновлення основних засобів. Аналіз внутрішніх джерел фінансування процесу відтворення основного капіталу довів, що одним із основних джерел є амортизаційні відрахування, що зумовлює необхідність лібералізації державної податкової політики.

Література:

1. Оваденко В. О. Підвищення ефективності використання та відтворення основних виробничих фондів підприємства (за матеріалами підприємств сільськогосподарського машинобудування України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.01 «Економіка підприємства і організація виробництва» / В. О. Оваденко ; Київський нац. екон. ун-т. — К., 2005. — 19 с.
2. Чумаченко М. Г. Ще раз про амортизацію як важливе джерело інвестиційної діяльності підприємства / М. Г. Чумаченко // Бухгалтерський облік і аудит. — 2004. — № 11. — 13 с.
3. Шем'якіна Н. В. Амортизація основних засобів: проблеми та методи вирішення : монографія / Н. В. Шем'якіна. — Донецьк : Ін-т економіки пром-сті, 2009. — 98 с.
4. Стадницький Ю. Амортизаційна політика в Україні: історія розвитку, існуючий стан та шляхи удосконалення / Ю. Стадницький, Т. Саган // Економіст : наук. журнал. — 2002. — № 12. — С. 34—38.
5. Старицький Т. М. Організаційно-економічні засади ефективного використання основних фондів / Т. М. Старицький // Агроінком : наук. журнал. — 2004. — № 9—10. — С. 44—47.
6. Васильєва Т.А., Грищенко О.С. Проблема формування інвестиційних ресурсів підприємства в трансформаційній економіці // Вісник Української академії банківської справи. — Суми: Інформаційно-видавничий відділ УАБС, 2005. — № 2 (19). — С. 86-89.
7. Чорна І. О. Ефективність використання виробничих фондів та розробка пропозицій щодо її поліпшення / І. О. Чорна // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. — 2009. — № 2. — С. 212—216.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2012 р.